

בשדה ספר

1234567

ידיעות הערות והארות ביבלוגרפיות על ספרי חסידות וגדוליה

אוצר החכמה

גאולת ישראל

1234567

מראשוני ספרי הלקט מתורת גדולי החסידות הוא הספר "גאולת ישראל" שנדפס לראשונה באוסטרהא שנת "גואל ישראל" (תקפ"א). המחבר רבי יהושע אברהם במוה"ר ישראל מזיטאמיר ריכז בספרו מאמרים מהבעש"ט, המגיד ממעזריטש ומצדיקי דורו אשר לפי דבריו בהקדמתו (המצולמת כאן), הם דברים ששמע בעצמו מפי רבותיו בעת הסתופפו בצילם.

מלבד כמה ידיעות המופיעים בין שיטי הספר, אין ידועים שום פרטים אודות המחבר, בהקדמתו מציין את התרששותו מפאת דליקה שפרצה בעירו זיטאמיר, כן מביא בב' חלקי הספר ד"ת מזקנו רבי יצחק אייזיק מהובנוב ומכנהו "אבי מורי זקני הרב המאור הגדול החריף מו"ה יצחק אייזיק מק"ק הובנוב". וכמה פעמים מביא ד"ת בשם אביו הר"ר ישראל (ראה ח"א מערכת ר"א מזיטאמיר, וח"ב מערכת רבי פנחס מקאריץ). בסיום הקדמתו הוא כותב שמצפה לעלות לארץ ישראל יחד עם כל בני ביתו בשנה זו אחר חג השבועות, ולא ידוע אם אכן עלה והגיע לארץ. כן מציין בהקדמתו שאת כל הדברים שמע בעצמו מרבותיו, ובשעתו רשם, ורק עתה אחר שנסתלקו לעולמם נעתר לבקשת חבריו וידידיו להעלותם על מזבח הדפוס.

הספר נדפס בשני חלקים, בחלקו הראשון פירט המחבר בשער הספר את שמותם של בעלי המאמרים העיקריים המובאים בספר (ראה צילום המצו"ב). נוסף לרשימה זו הביא גם מאמרים מהרה"ק רבי שמשון מאוסטרופלי; האר"י הק' ז"ל; הגאון רבי העשיל מקראקא; הגאון רבי יהונתן אייבשיץ; ממורו רבי שרגא פייבל אב"ד זיווטיב בשם הג"ר אברהם ברודא; ומזקנו רבי יצחק אייזיק מהובנוב.

בהקדמתו מציין המחבר שיש בידו עוד מאמרים מצדיקי יסודי עולם אך מיוקר הדפוס והתרוששותו עקב שריפה שפרצה בעירו אינו יכול להדפיס כולם, ומבטיח שבל"ג לאחר הפסח ידפיס את שאר המאמרים.

כנראה שקיים את הבטחתו ובאותה שנה חזר והדפיס את חלקו השני של הספר, ובהם מאמרים מעוד חמש צדיקים שאינם מופיעים בחלק הקודם, כאשר בראשו מופיעה עוד פעם ההקדמה שבאה בחלק הראשון מבלי שום שינוי. אך בזאת שינה טעמו בחלק זה, שקיצר את השער מבלי הזכרת שום שמות, וכן בעוד שבחלק הראשון הופיעו שמות הצדיקים בפירוש בראש קבוצת המאמרים המובאים מהם, הרי בחלק זה הביא שמותם ברמז ראשי תיבות של תוארים המופיעים בראש קבוצת

ספר גאולת ישראל

עם פירוש נופת צופים וחיות הקודש כלשמו בן דוד

הדר אחס רא דנר חידוש נפלא . הפלא ופלא בפלאי פלאות . אשר כבר לא היה לעולמים . עין חיים הוא למחזיקים בו . אור חדש אספקלריא המאירה . לאורו רבים וכן שלימים יתלכו . נוח לכל וברבים . המוח שער לדובקי במשכנה . ומחדש מלכ האבן על לב בשר וכסא מעט הכמות ורב האיות . אורא דטלה ביה שדבריו הקדושים המחזקים בו מלהיבים ומחלבים אח לב ישראל הק' בשלהבה להבה אש היראה והאבה והשמחה הק' אל החורה ואל העבודה עבודה הו"ח . חורה ומסלה במקום אחד . ועיטין טבין קדישין עילאין חילין ולאווייהא . יקרים בספירים ומאידים לארץ ולדריס עליה . שכל נטיעה שושנה הק' שבו חוננת לאדם דעת ומלמדה לאטש ביה . ואשרי עין רחמה כל חלה לפני ולפנים הספר אשר כל היך שטועמו יאמר לי לא . והמה ממקומות קדושים יוהלט מהארזים ארזי אלכנן צדיקים יסודי עולם זכוחם יגן עליהם . הלא הם מארצ הקודש הב' ע"ש . זאק"ל . ומארצ החסיד המפורסם המגיד הגדול מא' דוב בער זאק"ל מ"מ דק"ק מיזעזעט . ומארצ הגאון החסיד המפורסם מה' לוי יצחק זאק"ל ^{המגיד הגדול} זאק"ל מ"מ דק"ק ברעטש . ומארצ החסיד המפורסם מה' אדרן זאק"ל מ"מ דק"ק זיטאמיר . ומשאר גיולי צדיקים וחסידים יסודי עולם כאשר עיניך חתונה משרים לפני מן הספר . אשר לפני כל מאמרי חידושי חורה הקדושים . על טוב יזכר שם אוחו הצדיק יסוד עולם . אשר במאמרו ברה האירן בהעולם רק ואח שאלהי ובהשחי מאח אחי בני ישראל הק' . שיעיניו בחחילה ברהקמה ומש יראו ויבינו . וכאשר זכיע לסדר אוחו . כן נזכה לעשותו ולקיימו . לעוב לנו כל הימים :

באמ' שטרדם

כ"ה

לפיק

ישראל

ג'אר

בשנת

שער החלק הראשון

מאמרי כל צדיק, כאשר סמוך לכל אות באה נקודה המורה כנראה על הדגשת אות זה.

וכך הם סדר המאמרים בחלק זה עם רמזיהם:

(א) רבי פנחס מקוריץ¹

אמרות טהורות מתוקים מדבש ונופת, בשם הרב החסיד המפורסם אשר מן רבי פלאות יקר נגלותיו חוזים סוד רזי מצפוניו הנסתרים מעין כל חי וכמטר לקחו יער"ף חסין קדוש יאמר לו לחיים בגנוי מרומים זי"ע.

(ב) רבי שלמה מהאייסין²

בשם הרב החסיד המפורסם אשר רבי שפורי לקחי מאמרותיו הקדושים מודיעין היו אמיתית יראת י"י סגולת יקרו נודע.

(ג) רבי אפרים מסידלקאב בעל ה"דגל מחנה אפרים"

בשם הרב החסיד המפורסם אשר רבי אורות פלאי רעיוניו יומתקו מנופת ממאומרי סודותיו יתגלה דעת לעבודת קדושת אדונינו ב"ה וב"ש.

(ד) רבי ברוך ממעזבז

בשם הרב החסיד המפורסם אשר רבו בריכות רזיו ומעייניו כמוסיו מונבעו מילדותו עד זקנתו בהירתו וקדושת זך חכמתו הנוראה שתו גדולי ישראל הקדושים.

(ה) רבי שלום מפארובוסט (= מפארבישט)³

בשם הרב החסיד המפורסם אשר רבי שבחי לקוחותיו ואורות מעייניו מאמר פלאותיו אולפינן רחימא ודחילא באורייתא ומגלינן סודות טמירין.

1. אמרי הרה"ק מקוריץ המשתרעים על יותר ממחצית הספר, כוללים כ"ג מאמרים ארוכים יחסית בביאור מקראות ומאמרי חז"ל, קצ"ז מאמרים ופתגמים קצרים כדוגמת שאר ספרים המיוחסים להרה"ק מקוריץ, וי"ד טעמים למנהגי ישראל. והם למעשה כנראה הקובץ הראשון של דברי הרה"ק מקוריץ שבאו בדפוס. כידוע שבספרים המיוחסים להרה"ק מקאריץ, מובאים הרבה מאמרים מתלמידו הרה"ק רבי רפאל מברשד, ואם כי בהרכבה מהם מצויין מפורש שמו או "בהר"ר" (= בשם הרב ר' רפאל), אך יש הרבה מאמרים שאפשר להסתפק ממי יצאו הדברים. מדברי המחבר בהקדמתו שהדברים המובאים בספרו הם מצדיקים שכבר נסתלקו לבית עולמם, אפשר יהיה אולי לקבוע שדברים אלו הם בוודאי רק דברי הרב, ולא דברי התלמיד רבי רפאל שנפטר ט"ו טבת תקפ"ז (ששה שנים לאחר הדפסת הספר) וצ"ב.
2. מחשובי התלמידים של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ (وهוא כנראה "רבי שלמה" או "ר"ש" המובאים סתם בספרי קאריץ).
3. אביו של הרה"ק מרוזין. גם מאמרים אלו חידוש הם, כי עד עתה לא נודע אלא מהנהגותיו שנדפסו בס'

ספר גאולת ישראל

עם פירוש גופת צופים וחיות הקודש כשמו כן היא

הדרור

אחם רח דבר חייוש נפלא : המלא ומלא במלאי פלאות . אשר כבר לא היה לעולמים . עץ
חיים הוא למחזיקים בו . אור חדש אספקלריא האמירה . לאורו רבים וכן שלימים יבאנו :
נוח לכל בעל וברביבים . הפוחח שער לדוכקי במשוכה . ומחדש מלב האבן על לב בשר וכשר . מעט
הנמוח ורב האומות . אורח דכולה ביה . שדבריו הקדושים המחזקים בו מלהיבים ומתלהבים אח לב ישראל
הק' בשלכבה להבה אש היראה והאהבה והאמחה הק' אל התורה ואל העבודה עבודה הג' ח . תורה
וחפלה במקום אחד . ועיטין עבין קדישין עילאין חילן לאורייהא : יקרים למסירים ומאירים לארץ ולדורים
עליה . שכל נטיעה שושנה הק' שבו חוננה לאדם דעת ומלמדה לאטש בינה . ואשרי עין רואה כל חלה לפני
ולפנים הספר אשר כל היך שטועמו יאמר לי כי הוא : והמה ממקומות קדושים יתכלו מהארזים ארזי הכנען
צדיקים וחסידים יסודי עולם כאשר עיניך מחזינה משרים לפני מן הכפר . אשר לפני כל מאמרי
חידושי תורה הקדושים : על טוב יזכר שם אורו הנדיק יסוד עולם : אשר במאמרו ברה שאירן בהעולם :
רק זאת שאלתי ובקשתי מאת אחי בני ישראל הק' : שיעיט בתחילה בהקדמה ומשם יראו ויביטו :
וכאשר זכינו לסדר אותו . כן חכה לעשותו ולקיימו : לטוב לנו כל הימים

באמשטרדם

ל"ז

לפיק

ישראל

נ"א

בשנת

שער החלק השני

(ו) ולבסוף מביא כמה מאמרים חדשים מזקנו הרי"א מהובנוב וממורו רש"פ מזיווטוב שלא באו בחלק הראשון כאשר שמם בא מפורש מעל ראשי הדברים.

רמזים אלו אשר באו כאמור רק בסימון נקודה לפניהם, לא הובנו כראוי ע"י המדפיסים והמו"ל בדפוסים הבאים, ואף שלא השמיטו את התוארים, הוציא מהם את סימוני הנקודות שבאו בדפוס הראשון, והדפיסום ברצף, כך שכל קורא עומד מתמיה מה פשר כותרות אלו בין המאמרים.

[אוצר החכמה]

מהדורותיו השונות של הספר

מפני חשיבותו ויקר ערכו זכה הספר לכמה וכמה מהדורות, אך דא עקא מלבד מהדורה אחת שנדפסה כמתכונת המהדורה הראשונה, הרי בשאר המהדורות הופיעו חלקי הספר בנפרד בשינויים, ואף בשינוי שם הספר. ונציין בזה את המהדורות העיקריות.

[אוצר החכמה]

א. בשנת תר"י נדפס בלבוב הס' "גאולת ישראל" כאשר בשער הספר מופיעים שמות הצדיקים שנדפסו בחלקו הראשון, בתוספת שמו של הרה"ק ר"פ מקאריץ והגר"י יהונתן אייבשיץ.

מהדורה זו שהיא המקור למהדורות הבאות של הספר שנקראו בשם "גאולת ישראל", היא למעשה רק חלקו השני של הספר, ומחסרון הבנת רמזי הרי"א של התוארים בראשי המאמרים, השתמשו בשער החלק הראשון שנקלע לידם (כאשר היה גם לנגד עיני מהדורה ראשונה של הספר בו מופיעים בב' החלקים אותו שער עם השמות הנ"ל), בעוד אשר כאמור לא נמצא בחלק זה ממאמרי הצדיקים המופיעים בשער.

נוסף לכך יש במהדורה זו וכל ההולכים בעקבותיה, שינויים ושיבושים שונים מהמהדורה הראשונה של חלק זה, והם: מאמרי הרה"ק רבי ברוך ממעזיבז אינם מופיעים כלל. מאמרי הרה"ק בעל "דגל מחנה אפרים" שכוללים במהדורה הראשונה י"א אותיות, מובאים כאן רק ז' אותיות, ובמקום זה מופיעים עוד ב' אותיות ח"ט, שהם למעשה אותיות טו-טז ממאמרי אחיו הרה"ק רבי ברוך. אחרי מאמרי הרה"ק רבי שלום מפראהבישט מובאים מאמרי הגר"י אייבשיץ, וביאורי מדרשי פליאות שמופיעים במקורם בחלק הראשון ולא בחלק זה, וכן המאמרים של רבו וזקנו המובאים שם הם מהחלק הראשון ולא אלו שנדפסו בחלק השני, כן שורבבו לתוך מאמרים אלו ד' מאמרים של הרה"ק רבי ברוך

"חסד לאברהם" לאביו הרה"ק רבי אברהם המלאך וקצת ליקוטים בספרים שונים (וראה בקובץ "תפארת ישראל" – רחוק, קובץ ה' תשרי תשמ"ה עמ' 34).

ספר

גאולת ישראל

כולל חידושי תורה יקרים ונפלאים . מקדושי
 עליון רמים ונשאים . הלא הם הרב הקדוש ר'
 ישראל **בעש"ט** זצוק"ל . הלב החסיד
 המפורסם המניח הגדול
 מוה' **דוב בער** זצוק"ל מ"מ דק"ק מעזריטש
 הרב הגאון החסיד המפורסם מוה'
לוי יצחק זצוק"ל אב"ד . ור"מ דק"ק
 ברדינישוב . הרב הגאון
 המפורסם מוה' **פנחס** אב"ד דק"ק קארעץ .
 הרב החסיד המפורסם מוה'
אהרן זלה"ה מ"מ דק"ק וויזשניץ . והרב
 הגאון הגדול מוה' **יונתן** זלה"ה ועוד
 מאוניס יסודי עולם אחרים ז"ע :

. יצא לאור בהוצאות הרבני מוה' משה איסר ניי

לבוב

לפ"ק

גאולת ישראל

צט"ק

צילום דפוס לבוב תר"י

ממעזבוז (והם: ו, ט, י, יא במהדורת לבוב, ב"ה בשאר מהדורות). וכנראה שעותק חסר או מוטעה נודמנה לידי מו"ל זה, וחבל מאד שמקור זה שימש כאמור יסוד למהדורות הבאות.

ב. בשנת תרמ"ו נדפס בווארשא הס' "פתגמין קדישין" שהוא למעשה החלק הראשון של הס' "גאולת ישראל" כמרומו בשער הספר, שכבר נדפס פעם באוסטרהא בשנת "גואל ישראל", סיבת שינוי שם הספר אינה מובנת.

בשער הספר העתיק את כל שמות הצדיקים המובאים בספר (ראה צילום), ולא כמו המהדורה שצויינו רק חלקם. אך גם כאן ברצון המדפיס להשביח מקחו הוסיף בשער בשמו של הגאון רבי העשיל "מאפטא", כלומר שהמאמרים הם מהרה"ק בעל "אוהב ישראל" מאפטא, והדבר מופרך מעיקרו כי כאמור נדפס הספר בשנת תקפ"א, ובכותרת המופיעה בראש המאמרים מוזכר כבר הגאון רבי העשיל בברכת המתים "זצוק"ל, בעוד שהרה"ק מאפטא נפטר רק בשנת תקפ"ה. מה עוד שכל המאמרים המובאים שם כבר נדפסו ונתפרסמו בספרים קדומים בשם הרבי רבי העשיל⁴.

חלק זה זכה גם למהדורה מפוארת בבילגוריי תר"ץ עם הוספות מהג"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן מוורשא. וחבל מאד שהמו"ל מדפיסים מהדורות צילום ממהדורות ווארשא ולובלין שאינם נוחים כל כך ללימוד וקריאה ולא ממהדורה מפוארת זו.

ג. רק מהדורה אחת הופיעה מושלמת כמתכונת המהדורה הראשונה. והיא "גאולת ישראל השלם" שנדפס בפיעטרקוב תרע"ג. בהסכמות הרבנים מלוקאווה וראדום המופיעים מעבר לשער משבחים את המו"ל על שנתן לבו לתקן את המעוות לספר זה, בהדפיסו אותו בשלימותו, אך גם במהדורה זו לא שם המו"ל לב לרמזי התוארים בח"ב, והדפיס רק את השער של החלק הראשון של הספר. כך ששם של בעלי המאמרים בח"ב נעלמו מעיני הקורא והלומד. ונקודה שע"י פירסום מאמר זה יתעוררו המו"ל להוציא לאור ספר חשוב זה בשלימותו, ובזכות דיבוב שפתי ישנים נזכה בקרוב לגאולת עולמים.

ספר

פתגמין קדישין

הָרֹרֹךְ אַתֶּם־רְאוּ דְבַר חֲדוּשׁ נִפְלֵא . הַפֶּלֶא וּפְלִי בַּפְּלִאי פְּלֹאוֹת אֲשֶׁר
כָּבֵד לֹא הִיָּה לַעֲוֹלָמִים רוּיָן דְּאוֹרֵייתָא אֲשֶׁר מִמְּקוֹמֵי קְדוּשִׁים
יִתְחַלְכוּ מִחֲאֲרִזִּים אֲרִזֵּי הַלְבָּנוֹן צְדִיקִים יִסּוּע״ע וִי״ע :

הלא המה

(א) מַהֲרֵב הַקְדוּשׁ ב' מוֹרֵד הַבַּעַשׁ״מ וְצוֹק״ל ,	(ו) מַהֲרֵב הַקְדוּשׁ הָאֲרִי וְצוֹק״ל ,
(ב) מַהֲרֵב הַק' הַחֲסִיד הַמְּפֹרָס הַמְּגִיד הַגָּדוֹל	(ז) מַהֲרֵב הַק' הַגָּאֹן הַמְּפֹרָס מוֹרֵד יְהוּשִׁעַ
מוֹרֵד דּוֹב בַּעַר וְצוֹק״ל דַּק״ק סְעוּרִישׁ ,	הַעֲשִׂיר וְצוֹק״ל מֵאֲמָט ,
(ג) מַהֲרֵב הַק' הַגָּאֹן הַחֲסִיד הַמְּפֹרָס מוֹרֵד	(ח) מַהֲרֵב הַגָּאֹן הַגָּדוֹל הָאֲרִי הַמְּפֹרָס מוֹרֵד
מוֹה״ל לוי יִצְחָק וְצוֹק״ל אֲבִד״ר וִרְמ״	יְהוֹנָתָן וְצוֹק״ל אֲבִד״ק פֶּרֶא ,
דַּק״ק בַּעֲדִישׁוֹב ,	(ט) מַהֲרֵב הַגָּדוֹל הַמְּפֹרָס מוֹה״ר אֲבִרָהָם
(ד) מַהֲרֵב הַק' הַחֲסִיד הַמְּפֹרָס מוֹרֵד מוֹה״	בְּרודָא וְצוֹק״ל ,
אֲדָרֶן וְצוֹק״ל מְגִיד מְשֻׁרִים דַּק״ק וִיטְאִיר	(י) מַהֲרֵב הַמֵּאֲה״ג הַתְּרִיף מוֹה״ל יִצְחָק אֵיזִיק
(ה) מַהֲרֵב הַגָּאֹן הַמְּקוֹבֵל הָאֱלֹהִי הַחֲסִיד	וְצוֹק״ל מַק״ק הוֹבְנִיב ,
מוֹרֵד מוֹה״ל שִׁכְיָא וְצוֹק״ל מַק״ק אוֹסְטְרִיפּוֹלִי	

הַסֵּפֶר הַזֶּה הוּא מַעֲט הַכְּמוּת , וְרַב הָאִיכּוּת , אוֹצֵר דְּכוּלָּה בִי , וְעַמּוּן
מִבֵּין קְדִישִׁין עֲלֵאִין חִילָן לְאוֹרֵייתָא עֵין הַיּוֹם הוּא לְמַחְזִיקִים בּוֹ , אוֹר חֲדָשׁ
אֲסִפְקָרִיא הַמֵּאִירָה , לְאוֹרֵם רַבִּים וְכֵן שְׁלָמִים יִהְיוּ נִדְפָס בִּשְׁנַת גּוֹאֵל
יִשְׂרָאֵל בַּק״ק אוֹסְטְרִיפּוֹלִי :

וְעַתָּה הֵנִיעַ לִידֵי הַכֹּחַ יְד קִדְשׁ , וְקִטְמוֹ בְּכֶסֶף מֵלֵא , וְלֹאֲשֶׁר רַבִּים וְכֵן שְׁלָמִים יִשְׁמְךָ
בְּלֵאֵל אֵל דְּבָרֶיכֶם , כֹּלֶכֶן לֵיב לִמִּים , אֲמַרְחֵי לְהַעֲלוֹתָם עַל הַדְּפוס , בְּלֹאֲחִיוֹם גְּדוּלוֹתָ :

הוֹבֵא לְבִיחָ״ד ע״י הַצַּעִיר יְהוּדָה לִיבּוֹשׁ בְּמוֹהֲרֵי״ג ג״י מוֹנֵק הַמַּחְזִיק
סְקֵלָאד סְפָרִים בּוֹוֶאֲרֶשָׁא רְחוֹב גְּרִזִּיבָאוֹן נוֹמֵר 1104

בווארשא

שנת תרס קרננו לפ״ק

ГИЛАСЬ ІСРАЕЛЬ

ВАРШАВА 1886.

צילום המהדורה הראשונה של "פתגמין קדישין"